

Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521–1523)¹

Az ítéletről és mindenek újjáteremtéséről szóló evangélium

BLÁZY ÁRPÁD

Mindenekelőtt köszönetet szeretnék mondani a lehetőségért, hogy evangélikus periodikánkban újra szólhatok a neves humanista reformátorról, *Simon Grynaeusról* (1494/95–1541).² A címben szereplő Griner/Grynaeus névhasználatról röviden csak annyit, hogy a humanista tanárrá lett ifjú Griner – követve korának antikizáló divatját – csak 1523-ban, Wittenbergben változtatta nevét Grinerről Grynaeusra. Azaz budai tartózkodása alatt egészen biztosan még eredeti nevét, a Grinert használta. Ezért az adott szöveg kontextusának megfelelően hol a Griner, hol a Grynaeus név szerepel a tanulmányban.

A doktori értekezést négy pontban szeretném ismertetni. Először néhány gondolat a témaválasztással kapcsolatban, amit a dolgozat rövid tartalmi ismertetése követ, majd Griner budai működésével kapcsolatos vizsgálódásaim eredményeiről szólok, végül pedig azokról a még kutatást igénylő téma-, illetve kérdéskörökről, melyekkel a későbbiekben még feltétlenül érdemes lenne foglalkozni.

¹ A cikk írója 2007 novemberében védte meg *A humanista Simon Griner (Grynaeus) és Buda (1521–1523) – adalékok a magyarországi reformáció kezdeteihez* című egyháztörténeti doktori dolgozatát a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán summa cum laude minősítéssel. Opponensei voltak dr. Szabó András DSc és dr. Fabiny Tibor professzorok. (A szerkesztő)

² L. m. Blázy Árpád: Grynaeus Simon bázeli működéséről. *Lelkipásztor* 65. (1990/7–8.), 223–225.; Blázy Árpád: Ötszáz éve született Grynaeus Simon (1493–1541). *Theologiai Szemle* 36. (1993/5.), 295–304.; Blázy Árpád: Grynaeus Simon 1493–1541. In: *Evangélikus arcképcsarnok*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 2002, 50.

Témaválasztás

Simon Grynaeus (1494/95–1541) személyével egy „véletlen” folytán kerültem kapcsolatba. Egy adminisztrációs hiba miatt az immár elnyert oxfordi ösztöndíj (1988/89) helyett kárptólásul, az 1988-ban először meghirdetett bázeli Reicke-Stiftung ösztöndíját kaphattam meg.³ Új témaválasztás céljából konzultáltam evangélikus teológiánk akkori egyháztörténész professzorával, a nemrég elhunyt *dr. Fabiny Tiborral*, aki csak ennyit mondott: Buda és Bazel(?) – akkor Grynaeus és Dévai, velük kellene foglalkoznod, mivel igazi kapcsolópontok a magyar és a svájci reformációt illetően. Ez 1989 tavaszán történt.

Bázelben hamar kiderült, hogy Grynaeust mint a város egyik tudós reformátorát tartják számon. Hazai egyháztörténetünkben pedig annyit tanultunk róla, hogy mint budai iskolamester már az 1520-as évek elején lutheri tanokat hirdetett. További érdekességként hallhattunk még arról is, hogy a Grynaeus nemzetség egyik ágának leszármazottai a későbbi évszázadok során visszatelepültek Budára, s napjainkban is itt él a neves – és vallására nézve egyébként evangélikus – neurológus-pszichiáter, *dr. Grynaeus Tamás* családjával együtt.

Ezen információk birtokában lázas munka kezdődött, s idővel az is nyilvánvalóvá vált, hogy jóllehet Grynaeus személye és műve közel sem ismert annyira, mint például a nagy reformátoroké (*Lutheré, Kálviné, Zwinglié* vagy éppen *Melanchthoné*), mégis aligha volt a reformáció első

³ A bázeli egyetem egykori újszövetséges professzora, Bo Reicke (1914–1987) emlékére alapított alapítvány ösztöndíja.

két évtizedében olyan döntő és fontos esemény, amelyhez valamilyen szállal ne kötődött volna. Gondolok itt például a reformáció kezdetét követően nem sokkal kitörő úrvacsoravitára, amelyben Grynaeus már az 1520-as évek közepétől kezdve – Johannes *Oekolampadius* (1482–1531) mellett – a Zwingli-féle úrvacsoratan egyik első jeles képviselője. *Euklidésznek A geometria elemei* című műve újabb kiadásához (Bázel, 1533) írt előszaváért ugyanakkor Grynaeust manapság már úgy is emlegetik, mint aki utat nyitott a *Descartes* által képviselt újkori gondolkodás és filozófia felé. Élete utolsó évtizedében közel harminc kiadványt rendezett sajtó alá és jelentetett meg Bázelben, szinte egytől-egyig ókori – keresztyén és nem keresztyén – szerzők műveit. Saját, helvét irányú reformátori meggyőződéséről teológiai értekezést ugyan sohasem írt, neve – érdekes módon – mégis felkerült a katolikus egyház által 1559-ben először közzétett Tiltott könyvek listájára (*Index Librorum Prohibitorum*).⁴

Miként utaltam már rá, Grynaeus személye és szerepe nem kevésbé izgalmas a magyar reformáció története szempontjából sem. Tanári pályája elején, a magyarországi reformáció hajnalán ugyanis Budán (1521–1523), a Boldogasszony Plébániához (a mai Mátyás-templomhoz) tartozó, a korszak talán legnevesebb városi iskolájában oktatott iskolamesterként. A régebbi szakirodalmi hagyomány szerint budai diákjai között ott találjuk az ifjú *Dévai Mátyást* (Devay, 1500k–1545) is.

Grynaeus kétéves budai működése azonban könnyen jelentéktelen epizóddá törpülhet az egyszerű sváb falusi gyökerekkel rendelkező, ám annál fényesebb tanári-reformátori, kiadói pályát befutó és a bázeli egyetem rektora-ként életét befejező tudós életében. Ezért kezdetben komoly fejtörést okozott, hogy vajon a humanista tudós – szép ívű pályát maga mögött tudható – életének e kis szeletéről, amelyről látszólag pár mondatnál többet aligha lehet mondani, kerekedhet-e egy doktori értekezés?

A magyar szakirodalomban elmélyülve egyre inkább az látszódot körvonalazódni, hogy egyáltalán nem biztos, hogy Grynaeus járt Magyarországon, pontosabban Budán. S ha járt is, akkor pontosan mikor és milyen céllal érkezett hazánk akkori székvárosába? Eltérnek a kutatók abban is, hogy Grynaeus mikor hagyta el Budát, és mikor érkezett innen a reformáció fellegvárába, Wittenbergbe. Míg kérdéses továbbá, hogy Grynaeus egyedül vagy másodmagával – a Luther-tanítvány, majd wittenbergi, illetve jénei egyetemi tanár –, *Vitus Winsemiussal* (1501–1570) érkezett-e a magyar fővárosba? A kérdések, kérdőjelek idővel még tovább szaporodtak: biztos, hogy Grynaeus a

neves budai – német – humanista iskola rektora volt, mivel erre nézve sem egységes a szakirodalom? Nem kevésbé izgalmas kérdés, vajon milyen kapcsolat fűzte Grynaeust Buda akkori humanista és köztudottan az új tanokra nyitott, reformszellemű szereplőiehez, mint például *Bartholomeus Francfordinus Pannoniushoz* (1490–15??[1536u]), *Konrad Cordatushoz* (1483–1546), *Johannes Kreslinghez* (1489–1549), vagy éppen *Brandenburgi György örgrófhhoz* (1484–1543). És az oktatáson túl – vajon mivel tölthette szabadidejét a humanista iskolamester? Mondhatunk-e valami konkrétabbat Grynaeus és a Corvina-könyvtár vonatkozásában? A dolgozatban a fellelhető források alapján – többek között – ezekre a vitás kérdésekre próbáltam meg választ adni.

Kíváncsiságomat tovább fokozta az is, hogy kiderült, a bázeli egyetemi könyvtárban őriznek egy olyan kéziratot, amely éppen a kutatóknak már oly sok fejtörést okozó, híres *Dévai-értekezés*, a *Disputatio de statu...* (Nürnberg, 1537) teljes szövegét tartalmazza.

A dolgozat rövid ismertetése

Az értekezés alapvetően öt főfejezetre tagolódik (I–V.), melyek koncentrikus körökként kapcsolódnak egymásba. A geometriából kölcsönzött hasonlat azonban nem teljesen fedti a valóságot, mivel esetünkben olyan koncentrikus köröket kell elképzelnünk, amelyek – a valóságtól igen csak eltérő módon – az origó felé közelítve nem hogy egyre kisebb sugarúak, sokkal inkább egyre tágabb ölelésűek lesznek. Griner budai működésének vizsgálatát megelőzően (IV. főfejezet) ugyanis három rövidebb fejezeten keresztül közelíték fő témánk felé: az elsőben (I. főfejezet) egy rövid várostörténeti vázlat olvasható középkori fővárosunkról, Budáról; a másodikban (II. főfejezet) tekintettel Griner humanista voltára a magyarországi humanizmus első korszakát próbáltam meg röviden vázolni; míg a harmadikban (III. főfejezet) Griner budai iskolarektorságára gondolva a magyar és azon belül a Budán folyó középkori oktatásra fókuszáltam. Ezen előkészítő fejezetekbe ágyazódva következik azután a dolgozat derekas része (IV. főfejezet), amelyben megpróbáltam részleteiben is megvizsgálni és körbejárni Griner mindössze másfél-kétéves budai tartózkodását (rektorságát), annak előzményeivel, konkrétumaival és következményeivel együtt. Az ezt követő V. fejezetben, a függelék első részében olvashatóak a dolgozatban idézett levelek teljes hosszukban, illetve az egyéb idézett források (V. 1.). A függelék második részében (V. 2.) pedig a Grynaeus által szerkesztett, illetve sajtó alá rendezett művek és kiadványok részletes, tematikus bibliográfiáját találjuk.

Magát az értekezést a *Képek* című VI. fejezet zárja le, amelyben mindenekelőtt néhány – részben még publiká-

⁴ *Index Librorum Prohibitorum*. Romae 1559. Faksimile. Cambridge – Massachusetts, 1980 (a faksimile kiadás digitalizált formában tanulmányozható a világhálón a következő címen: <http://www.aloha.net/~mikesch/ILP-1559.htm>).

latlan – Grynaeussal kapcsolatos (fény)kép, metszet, antik kiadványok lapjai és egyéb fontos levéltári anyagok másolatai láthatóak. Végül, a dolgozat záró (VII–IX-ig terjedő) pontjaiban találjuk – a formai követelményeknek megfelelően – az irodalom- és rövidítésjegyzéket, illetve az idegen nyelvű (angol és német) összefoglalókat.

A terjedelemre való tekintettel a továbbiakban csak a IV. főfejezet alcímeinek ismertetésére hagyatkozhatom. Ezek a következők: Griner vagy Grynaeus? (IV. 1.); Működött-e Budán Griner(?) – források (IV. 2.); Griner Budára kerülésének előzményei (IV. 3.); Történeti vonatkozások Griner budai tartózkodása alatt (1520–1523) (IV. 4.); Griner Budára jövetelének körülményei (IV. 5.); Meddig működött Simon Griner Budán? (IV. 6.); Griner Budáról való távozásának lehetséges okai (IV. 7.); Griner mint budai iskolamester (IV. 8.); Griner és a Corvina-könyvtár (IV. 9.); A Budán töltött két esztendő szerepe Griner későbbi életében (IV. 10.); Grynaeus életrajzi adatai (IV. 11.).

Kutatási eredmények

Az alábbiakban megpróbálom röviden taglalni Grynaeus, pontosabban Griner budai működésével kapcsolatos vizsgálódásaim eredményeit.

A Griner név használatán túl pontosításra került a humanista tudós évszázadokon át pontatlanul használt születési dátuma (1493 helyett 1494 szeptembere és 1495 márciusa között). Fény derült arra, hogy a család első ösének, Griner apjának három fián túl volt még egy lánya is.

Griner budai tartózkodásával kapcsolatos eddigi két ismert forráson túl sikerült további kettőt találnom, melyek alapján teljesen egyértelművé vált, hogy Griner járt Budán, és a magyarországi városi humanista iskolák egyik legkiemelkedőbbike, a Buda főtemplomához tartozó Schola Beatae Mariae Virginis iskola rektora volt. Ezzel párhuzamosan az ifjú magiszter budai működésének időkeretei is pontosításra kerültek, mivel – valószínűleg egy banális tévedés folytán – ez mindaddig nem volt egységes a szakirodalomban. Eszerint Griner bécsi működését legkorábban 1520 decemberében, legkésőbb 1521 nyarának elején fejezte be, s ezt követően érkezett Budára, ahonnan – Bécsset érintve – legkésőbb 1523 februárjában indult Wittenbergbe.

Egyértelműbbé vált, hogy Griner Bécsből miért éppen Budára jött iskolarektornak. Gondoljunk itt akár – a Budát is megjárt – legkedvesebb bécsi tanáraitra és példaképeire, *Joachim Vadianusra* (1484–1551), *Georgius Collimitiusra* (1482–1535), vagy akár bécsi barátaira, a később szintén Budán működő *Bartholomeus Francfordinusra* és *Johannes Kreslingre*, vagy az 1521-ben Németországból ugyancsak Budára visszaérkező „földijére”, *Brandenburgi György örgrófra*.

Továbbra is nyitott kérdés maradt azonban, hogy Griner másodmagával (Vitus Winsemiussal) jött-e Budára, vagy egyedül? A dolgozatban negyedik forrásként idézett levél alapján egyelőre úgy tűnik, hogy inkább csak egyedül, s természetesen ebből az is következik, hogy Griner csak Wittenbergben oktatta Winsemiust.

Amennyiben *Georgius Corenbechius Pannon(i)us* – feltételezésünk szerint – valóban azonos az 1522. november 3-án „*Georgius kirenbeck Egenburgen*” néven a wittenbergi egyetemre beiratkozott diákkal, úgy sikerült az egyetlen – máig – név szerint is ismert budai Griner-tanítvány személyének kilétét némileg pontosítanunk.⁵

A dolgozatban harmadik forrásként említett és *Moses Maimonides Logikáját* tartalmazó *Logica sapientis Rabbi Simeonis* című irat (Bázel, 1527) alapján teljesen egyértelművé vált, hogy Griner jól ismerte a Corvina-könyvtárat, sőt sok más humanistához hasonlóan neki is sikerült kivenni részét a „corvinamentésből”. A mű ajánlásából ugyanis kiderül, hogy Rabbi Simeon nem más, mint Grynaeus Simon, és az is, hogy a kiadás alapjául egy olyan héber kézirat szolgált, amelyet ő „mentett meg” és hozott el a budai Corvina-könyvtárból. Az állítólagos könyvtárosi megbízás azonban, mely szerint Griner őre lett volna Buda vára eme világhírű, ám kezdeti pompáját fokozatosan elvesztő gyöngyszemének, valószínűtlen feltételezésnek bizonyult.

A máig ismert források alapján azonban aligha lehet bizonyítani azt a személyével kapcsolatos és magát évszázadokon át masszívan tartó nézetet, mely szerint Grynaeus egyike lett volna azoknak, akik elsőként hirdettek lutheri tanokat Magyarországon. Budai tanárkodásáról inkább csak annyit mondhatunk, hogy azt már egész biztosan tudatos humanista és – valószínűleg – az új, evangéliumi hitre nyitott szellemben végezte.

Némileg világosabbá vált az is, hogy jöllehet Griner Budát követően közel egy esztendőt töltött Wittenbergben (1523/24), hogy viszontláthassa volt iskolatársát, Philipp Melanchthont (1497–1560), és személyesen megismerje Luthert, ennek ellenére teológiai látásában szinte kezdetektől fogva mégis a reformáció helvét ágához állt közelebb. Erre vonatkozólag elég csak az 1519 tavaszán tett svájci (bázeli) útjára utalnunk, melynek során Zürichben személyesen találkozott Zwinglivel, illetve a már említett helvét irányú úrvacsoranézeteire.

Részben ehhez kapcsolódik az a két igen fontos tartalmú Grynaeus-levél, melyek teljes magyar fordításban először olvashatóak az értekezés függelékében. Emellett publikálásra került több más olyan forrásértékű latin levél is, melyek eddig még nem jelentek meg nyomtatásban a hazai szakirodalomban.

⁵ A teljes bejegyzés – „*Georgius kirenbeck Egenburgen. patauien. Dioc. 3 Nouemb.*”: *Album Academiae Vitebergensis*. 1–3. Ed. Foerstermann, Carlus Eduardus. Lipsiae-Halis 1841–1905. 1,114.

Ehhez hasonlóan először került publikálásra néhány fotókópia is a Képek (VI.) fejezetben. Mindenekelőtt az a Grynaeust ábrázoló, valószínűleg legrégebbi metszet, amely egyben a legelső Grynaeus életrajzot is magába foglaló Pantaleon-féle életrajzi gyűjteményben található;⁶ egy – Grynaeus halála alkalmából íródott – nekrológ, melyet a neves Grynaeus-tanítvány, *Joachim Camerarius* (1500–1574) írt közvetlenül a humanista tudós halálát követően;⁷ a *Grynaeus Imre* (szül. 1722) által – 1764 táján – írt Grynaeus-családtörténet Simonnal foglalkozó részének másolata;⁸ valamint a már említett és a bázeli egyetemi könyvtárban tanulmányozható Dévai-kézirat néhány oldalának fotókópiája, melynek további tüzetesebb vizsgálata a későbbiekben esetleg újabb információkkal szolgálhat a Dévai-kutatásra nézve.⁹

Végül az elkészített tematikus Grynaeus-bibliográfia segítséget nyújthat abban, hogy még teljesebbé válhasson a humanista tudós Grynaeusról alkotott képünk s így annak megítélése is, hogy személye milyen szerepet töltött be a reformáció történetében.

Grynaeus életének néhány további érdekes és még kutatásra váró pontja

Egy adott egyháztörténeti téma feldolgozását inkább csak elkezdni lehet, befejezni aligha. Így most röviden még néhány szóban arról, hogy Grynaeussal kapcsolatban milyen témakörökben lenne érdemes tovább folytatni a kutatást.

A bécsi egyetemi matrikula tanúsága szerint az 1511/12-es téli szemeszterre szinte Grinerrel együtt iratkozott be egy ugyancsak Veringenből származó bizonyos *Sabastianus Griuner*.¹⁰ Vajon ki lehet ő, esetleg Griner rokona, unokatestvére vagy egyszerűen csak névrokona?

⁶ Pantaleon, Heinrich: *Prosopographiae heroum atque illustrium virorum totius Germaniae*. pars I–III. Basileae 1565–1566. 3,211 (a három részből álló kötet fatáblás bőrkötésben egybekötve megtalálható az OSzK-ban, jelzete: Ant. 1604.).

⁷ Camerarius, Ioachimus Pabergensis: Praefatio Alberto Marchioni, &c. Duci Prußiae, Illustris, et laudatissimo Principi. In: *THEOPHRAS-TOU [...] ta mechri nun szodzomena, hapanta*. Theophrasti [...] Opera, quae quidem a tot saeculis adhuc restant, omnia. Basileae 1541. 2a–5b (a mű megtalálható az OSzK-ban, jelzete: Ant. 843, a Tübingeni Egyetemi Könyvtárban, jelzete: Cd. 4799.).

⁸ Grynaeus, Emericus: *De Grynaeis, Genaologica descriptio*. [Eperjes] 1764 táján. 1–6. 1 (6 kézzel írott lap, a kézirat eredetije ma a Budán élő Grynaeus család levéltárában található).

⁹ Devay, Matthias: *Disputatio de statu, in quo sint beatorum animae post hanc vitam ante ultimi iudicii diem...* (Dévai ismert művének kézírata a 16. század közepéről, melyet a Bázeli Egyetemi Könyvtárban őriznek, jelzete: A VI. 46.).

¹⁰ Pontosabban valamikor 1511. október 13-a és 1512. április 14-e között. Vö. *Die Matrikel der Universität Wien*. 1–6. Ed. Szaivert, Willy et alii. Graz – Wien – Köln – Weimar 1956–1993. 2,382.

A tavaly április végén Sepsiszentgyörgyre szervezett testvér-gyülekezeti kirándulásunk első napján megtekintettük – többek között – a híres brassói Fekete-templomban lévő kiállítást is. Itt lettem figyelmes az egyik tárlóban felsorakoztatott reformáció korabeli kartográfusnévsorra: *Peter Apian* (Bienewitz v. Bennewitz, 1495 v. 1501–1552), *Johannes Honterus* (Brassó reformátora, 1498–1549), *Wolfgang Lazius* (1514–1565) és *Sebastian Münster* (1488–1552) nevére. Közülük az első kettő – többek között – Bécsben végezte középfokú tanulmányait, mely érdekes módon egybe esik Griner bécsi tartózkodásának utolsó éveivel (1519–1520). Írásos forrás – eddig – nem lévén, csak feltételezhetjük, hogy Griner is oktathatja őket. Mindenesetre elgondolkodtató, hogy Apian már 1520-ban megjelentette első kiadványát, egy világtérképet (Bécs, 1520). Honterus Krakkóban rendezte sajtó alá híres *Kísérlet az ismert világ földrajzi leírására (Rudimenta Cosmographiae, 1530)* című művét, majd ezután Bázelbe ment (Grynaeus 1529 tavaszán került az itteni egyetemre). Érdekes módon ezután nem sokkal, 1532-ben Grynaeus is megjelentetett egy – a későbbiekben számos újabb kiadást megért – nagy sikerű gyűjteményes földrajzi művet *Novus orbis regionem et insularum veteribus incognitarum...* címmel (Bázel, 1532). Sebastian Münster *Cosmographia* című nagyszabású földrajzkönyve pedig 1544-ben látott napvilágot (ugyancsak Bázelen), aki egyben az 1520-as években Grynaeus tanártársa volt Heidelbergben, majd ezt követően Bázelen. Azaz ahhoz, hogy Grynaeus budai működéséről még teljesebb képet nyerhessünk, a már fentebb említett Vitus Winsemius és *Georgius Corenbechius* személyén túl, feltétlenül szükséges lenne Peter Apian és Johannes Honterus – e két utóbbinak mindenekelőtt a Béccsel, illetve Bázellel kapcsolatos – életútjának és pályájának további kutatására.

Említettem már, hogy Grynaeus életét végigkísérte az úrvacsoravita. Jó lenne azért részleteiben is megvizsgálni Grynaeusnak e fontos vitasorozatban játszott szerepét, a Guttenberg várában (1525. december végén) *Johannes Brenzcel* (1499–1570) folytatott úrvacsorával kapcsolatos hitvitájától kezdve, egészen az 1538 tavaszán Zürichben megtartott – svájci – zsinatig.

E gondolatot folytatva fontos lenne azt az általa írt jegyzőkönyvet is behatóbban tanulmányozni, amelyet – 1541. február 25-i dátummal – a Wormsban megtartott vallási tárgyalásról készített. A harmincnégy oldalas jegyzőkönyvet *Acta conventus Wormatiensis a D. Simone Grynaeo descripta* címmel a Zürichi Állami Levéltárban (Zürcher Kantonal Staatsarchiv) őrzik.

Ehhez hasonlóan érdekes feladat lenne a – részben az *I. Bázeli Hitvallás* (1534. január 21.) alapján – 1536 januárjában elkészült *I. Helvét Hitvallást (Confessio Helvetica Prior)* összevetni az 1566-ban elfogadott *II. Helvét Hitvallással (Confessio Helvetica Posterior)*, s ezáltal a reformá-

cióról mint „konfesszionális” korról még teljesebb képet nyerni. A Bázelen született első két hitvallás megfogalmazásában komoly szerep jutott Grynaeusnak is.

Várat még magára az is, hogy a fennmaradt levelek alapján részleteiben is megvizsgáljuk Grynaeusnak Kálvinhoz (1509–1564), *Guillaume Farel*hez (1489–1565), *Heinrich Bullinger*hez (1504–1575) vagy éppen *Ambrosius Blarer*hez (Blaurer, 1492–1564) fűződő baráti viszonyát. Ennek folyamányaként pedig egy további érdekes kérdés vetődhet fel: vajon kimutatható-e egyfajta „Grynaeus-hatás” a svájci reformáció Zwingli halála utáni időszakának két legjelesebb alakja, Kálvin és Bullinger életében, teológiai látásában, s ha igen, akkor mely vonatkozásokban?

Emellett aligha lenne kevésbé izgalmas téma például annak vizsgálata, hogy milyen szerepet játszott Grynaeus a tübingeni egyetem megreformálásában. Blarerrel egyetemben például az ő nevéhez fűződik az új tübingeni egyetemi rend elkészítése és bevezetése (1535. január 30.). Életének erre az időszakra datálható a rajongókkal való konfrontációja is, ezért – a fennmaradt források alapján – ugyancsak izgalmas lenne górcső alá venni Grynaeusnak az anabaptista *Kaspar von Schwenckfeld*hez (1489–1561) fűződő kapcsolatát.

Már *Borzák István* felvetette, hogy Grynaeus „életútjának nyomozása nem egy vonatkozásban segítséget jelenthet Dévai Biró Mátyásnak, a magyar reformáció egyik kezdeményezőjének [...] megismerésében.”¹¹ Erre vonatkozólag hadd hívjam fel a figyelmet Dévai életútjának két – témánkat is érintő – érdekes és részben máig kérdéses pontjára. Az újabb irodalom hallgat arról a korábban már elterjedt s fentebb már említett hagyományról, mely szerint Dévai (Griner és Winsemius keze alatt) Budán végezte középfokú tanulmányait, és 1523 őszén innen indult volna tovább a krakkói egyetemre. Erre vonatkozólag egyelőre csak annyit mondhatunk, hogy a korábbi századok feltételezésein túl mi sem találtunk semmilyen erre utaló közelebbi, forrásértékű adatot.

A múlt század magyar egyháztörténeisének egy másik izgalmas vitatémája Dévai – már többször említett – *Disputatio de statu, in quo sint beatorum animae post hanc vitam ante ultimi iudicii diem [...]* (Nürnberg, 1537) című művének keletkezési körülményeihez kapcsolódik. A régebbi szakirodalom szerint Dévai 1537 nyarán Bázelen járt, ahol eme műve megjelentetésén túl felkereste egykori budai tanárát, Grynaeust is. Elsősorban *Sólyom Jenő* józan forráskritikai vizsgálódásának köszönhetően azonban az újabb irodalom már erről is hallgat. Meglepetésemre azonban a bázeli egyetemi könyvtár kéziratárában – amint erre fentebb már tettem utalást – kezembe került a „magyar Luthernek” egy 16. század közepéről származó,

Simon Grynaeus (gouache, papíron, 1530/1550)

éppen eme híres hitvitázó művét tartalmazó kézírata. Az ehhez használt papír vízjeleinek azonosítását követően azonban kiderült, hogy az csak Dévai 1545-ben bekövetkezett halálát követően készülhetett, s ezért nem kerülhetett általa a Rajna-menti városba. Ennek ellenére továbbra is izgalmas kérdés és még pontosításra vár, hogy vajon mikor, hogyan és miért került Dévai művének eme kézírata éppen Bázembe?!

További érdekes és fontos feladat lehetne Grynaeus kiadói tevékenységének részletes bemutatása s átfogó értékelése. Ehhez mindenekelőtt fel kellene dolgozni az általa sajtó alá rendezett művekben található előszavakat, melyek esetleg tartalmazhatnak Grynaeus életére, pedagógiai és teológiai látására vonatkozólag eddig még publikálatlan adatokat. A kérdést csak még érdekesebbé teszi a már szintén említett tény, hogy az 1559-ben Rómában először napvilágot látott, *Index Librorum Prohibitorum* jegyzékén az igen népes és ábécésorrendbe szedett szerzők között maga Grynaeus is szerepel.

Végül, de nem utolsósorban érdemes lenne a Grynaeus-családfát is tovább kutatni, mivel Grynaeus több – közvetlen – rokonának neve és kiléte még további pontosításra vár.

Záró gondolatok

Szeretnék köszönet mondani mindazoknak, akik valamilyen módon (szakvéleményükkel, kritikájukkal, lektori munkájukkal, javaslaikkal és biztatásukkal) hozzájárultak ahhoz, hogy az értekezés elkészülhetett: így a téma egykori felvetőjének, dr. Fabiny Tibornak, a néhai bázeli újszövetséges professzor, *Bo Reicke* (1914–1987) özvegyének, *Ingalisa* asszonynak és fiának, dr. *Daniel Reicke*

¹¹ Borzák István: Simon Grynaeus – a Corvin-könyvtár öre? *Antik tanulmányok* 11. (1964), 263–274. 274. és vö. m. uo. 268.: 24. j.

építészmérnöknek, témavezetőmnek, *dr. Ladányi Sándor* professzornak, a doktori bizottság elnökének, *dr. Török Gábor* rektorhelyettesnek, *dr. Selmeczi János* címzetes egyetemi tanárnak, a latin nyelvi lektoroknak: *Zsupán Edinának*, az OSzK kéziratára munkatársának, valamint *dr. Ittzés Dániel* latintanárnak, *dr. Grynaeus Tamás* neurológus-pszichiáter szakorvosnak, *dr. Végh András* régésznek, *dr. Szilágyi Csaba* történésznek, *Szabóné Mirus Katrin* és *Gausz János* tanároknak, s végül, de nem utolsósorban annak a kelenföldi kis közösségnek, baráti társaságnak, akik nem sokkal a gyülekezetbe kerülésemet (2001) követően megkerestek, s miután szeretettel maguk közé fogadtak, atyai módon buzdítottak. Továbbá szeretnék köszönetet mondani csalá-

domnak is: szüleimnek, feleségemnek, Mártinak, gyermekeimnek és anyósomnak is az elmúlt években tanúsított szeretetükért, biztatásukért és megértésükért, ami nélkül az értekezés aligha készülhetett volna el.

Zárógondolatként hadd jegyezzem meg azt, hogy a dolgozat megírásánál mindenekelőtt az vezérelt, hogy valamelyest hozzájárulhassak Grynaeus egykori bécsi tanítványának, az 1529-től wittenbergi egyetemi tanárrá lett *Jacobus Milichius* (Jakob Mielich, Milich v. Mühlich, 1501–1559) immár egyik prófétainak is mondható és mestere munkáját méltató kijelentésének valóra válásához: „Ha munkádat korunk nem is fogja kellőképpen értékelni, az utókor majd annál inkább.”